

Vad skall EU göra?

| av Maria Pålsson

Vi behöver en rejäl debatt om vad EU skall syssla med – och vad EU inte skall syssla med. Och här finns utrymme för samma sunda skepsis till politiska beslut som annars.

DEBATTEN OM VILKET EU VI VILL HA blir inte möjlig innan vi är överens om – erkänner – att EU är ett politiskt projekt. Den politiska överbyggnaden i sig är inte ett problem. Den blir däremot ett problem när EU ägnar sig åt för många saker och avgränsningarna av vad som kan bli gemensamma angelägenheter är otydliga och kraftlösa.

EU-debatten i Sverige är under all kritik. Den kantas av missförstånd, okunskap och hyckleri vilket skymmer centrala frågor. Olika aktörer bär på olika sätt ansvaret.

Först har vi de traditionella nej-sägarna, de som fortfarande vill gå ur EU. Deras argumentation är konsekvent och ungefär densamma som vid tiden för folkomröstningen. Men eftersom ett utträde i nuvarande skede är osannolikt är det mer intressant att studera vad EU-vännerna håller på med.

TVÅ SORTERS EU-VÄNNER

Det finns, för att förenkla resonemanget, två sorters Europavänner. Dels de som vill reglera mera, dels de som vill reglera mindre. De förra vill ägna sig åt all sorts politik i stor skala och åt att göra alla politikområden till Europaangelägenheter. De ser EU som en möjlighet att förlänga sin vanliga regleringspolitik. Ofta vill de lyfta en behjärtansvärd fråga till Europainivån för att visa medborgarna att EU eller de själva gör något. Inte sällan handlar det om ett problem man redan misslyckats med på nationell nivå där man gör ett sista försök att visa handlingskraft. Svenska socialdemokrater gjorde så med sysselsättningspolitiken. Men förslagen visar ofta på dåligt insikt om hur EU fungerar eftersom konsekvenserna vanligtvis är ogenomtänkta. Exempelvis urvattnar Göran Perssons förslag till mellanstatligt agerande utan bindande förpliktelser snarare Europasamarbetet än att visa på kraftfullt agerande.

Den andra sortens Europavänner tycker att det finns en stor roll för EU inom vissa starkt avgränsade politikområden. Men denna grupp liksom den förra, saknar

kraftfulla visioner för framtidens Europasamarbete. De säger inte vad de egentligen vill, de ifrågasätter inte vad politiken ska syssla med och diskuterar inte öppet det faktum att EU ytterst handlar om en politisk viljeyttring och ingenting annat.

Man kan bara spekulera i om detta beteende beror på rädslan för att behöva kritisera det man en gång sagt ja till eller om det grundar sig i tappra försök att låtsas att splittringen inom nationen och inom de största politiska partierna i EU-frågan inte är så stor. Kanske finns roten till problemet i en känsla av otrygghet i den egna identiteten.

Det finns ytterligare en intressant grupp – de EU-motståndare som argumenterar i linje med brittiska euroskeptiker. Men de har missuppfattat det mesta. De som i vanliga fall är för internationalisering, liberalisering och ett öppet samhälle anser att ett europeiskt samarbete med inslag av överstatlighet är förkastligt och att det aldrig kan komma något gott av det. I sin onyanserade kritik skyller de dessutom allt på den eurokratiska makteliten. Dessvärre har de inte förstått vem som verkligen bestämmer.

EU:s centrala institutioner får aldrig mer makt än medlemsländerna bestämmer att de ska få. De ansiktslösa "EU-politikerna" som ständigt refereras till är inte eurokraterna i Bryssel utan heter Persson, Blair, Schröder och Jospin och företräder medlemsländernas regeringar. Kommissionen som utför de uppdrag den har fått av stats- och regeringscheferna förefaller i nuläget vara den minsta boven i dramat. De verkliga maktintrigerna och det som avgör förutsättningarna för framtidens Europasamarbete pågår i spelet mellan medlemsländerna i ministerrådet och där vinner ofta de starkaste och slugaste.

EU-SKEPSIS BEFOGAD

Men det finns fler vanliga missuppfattningar. De mest uppenbara missförstånden i EU-debatten härstammar från arvet efter folkomröstningen men också från mer

grundläggande från regelrätta missförstånd om politiken: dess roll, vad den kan leverera och den okritiska hållningen till vad som lämpar sig för politiska beslut.

Den skepsis som finns mot EU är i många stycken helt befogad. Det är bra att vara skeptisk till att politiker lägger sig i våra liv. Svenskar är vanligtvis ganska godtrogna när det gäller politikens former och organisation och ifrågasätter dem sällan. Trots att formerna, i högsta grad, har konsekvenser för politikens innehåll. Det är inte oväsentligt hur man organiserar sig.

I en artikel på Brännpunkt (SvD 13/6 2000) frågar sig Per Gahrton, ”Uppriktigt sagt – finns det någon som i Sverige älskar EU-medlemskapet?” Att frågan över huvud taget ställs och på detta sätt visar på vårt komplicerade förhållande till unionen. Löften gavs i folkomröstningen. Dessa har inte infriats. Människor är besvikna. Även de mest hängivna Europavännerna hänger med huvudena. Det blev inte som de sa och hur ska vi kunna prata om det som vi inte gillar med EU när vi en gång sagt ja?

Hur har vi hamnat här? Gahrton igen ”De svenska EU-anhängarna har valt att blunda för den politiska överbyggnaden i EU-projektet... man [har] försökt locka

väljarna att gilla EU, inte med euroidealistiska visioner, utan med förespeglningar om konkreta vinster.”

Vid tidpunkten för folkomröstningen nåddes enighet bland EU-förespråkarna om att EU som medel var det vi skulle använda för att kunna fortsätta vara ett modernt och civiliserat samhälle som under överskådlig framtid lever i fredlig samexistens och välstånd med våra grannar. Men man underlät att förbereda sig på att ta en aktiv och öppen strid om vilket EU vi vill ha när vi väl blivit medlemmar. En tydlig debatt om vad vi gillar och vad vi inte gillar. Detta är en allvarlig försummelse. Det har gått sex år utan att dessa frågor diskuterats.

Detta har också underblåst paradoxen i den svenska EU-opinionen. Svenskarna, som inom EU är hör till de starkaste förespråkarna för globalisering, internationellt samarbete och Europa, är samtidigt bland de mest skeptiska till EU. En skepsis som växer sig allt större eftersom det svenska folket upplever att de lovats något som de inte fått och för att politiker låtsas att EU är något som det inte är.

Men snart går det inte att huka längre. När det svenska ordförandeskapet granskas under nästa vår kommer vi att tvingas ifrågasätta EU – dess innehåll och dess for-

mer. Den pågående regeringskonferensen ställer också frågorna på sin spets eftersom den kanske resulterar i förslag till avgörande fördragsändringar redan i december i år. Nu har vi en möjlighet att ta den debatt vi så väl behöver om de fundamentala frågor som rör vad EU ska syssla med. Om hur EU skall vara organiserat för att motsvara våra krav på demokrati, legitimitet och makt-delning.

Dessvärre håller europasamarbetet på att hastigt smyg-regleras. Och det sker dessutom samtidigt som det står inför stora omvälvningar. Ständigt kommer förslag om gemensamma åtgärder och insatser på vitt skilda områden från bostadspolitik, utbildning och stöd till ungdomsidrotten. En utveckling som hotar urholka själva grunden i europasamarbetet. Greppar man över allt fler politikområden riskerar man att inte kunna leverera mot högt ställda förväntningar och samtidigt att driva europasamarbetet längre bort från kärnuppgifterna och därigenom också motverka mångfald genom likriktning och enhetstänkande. För tänk hur skulle det gå om inte alla gjorde på samma sätt över allt?

Inför EU:s toppmöte i Biarritz förklarar Göran Persson hur han vill att vi ska ge EU "inte bara ekonomiska utan också sociala, kulturella, moraliska och politiska" mål. Det rimmar mycket illa eftersom europasamarbetet, ända sedan den Europeiska kol- och stålgemenskapen kom till, har varit ett politiskt projekt. Socialdemokraterna vill, som vanligt, göra politik men försöker dölja det i allmän "europaretorik" med "neutrala" och behjärtansvärda förtecken. Andra europeiska stats- och regeringschefer signalerar samma sak.

Att dessa tankar får stå oemotsagda är obegripligt och på sikt också skadligt för det demokratiska samtalet. Att helt lämna problemformuleringarna till de som vill reglera och socialisera ännu mera är allvarligt och leder EU åt fel håll. Var är Europas liberaler?

Här måste vi dock styra rätt mellan två blindskär. Å ena sidan måste vi komma ifatt situationen och börja prata om EU i politiserade termer. Vi måste inse att det inte är okontroversiellt hur man organiserar sitt samhälle och vilka frågor man bestämmer sig för att lösa på europanivå. Många frågor löses till exempel bättre hemma vid folks köksbord utan hjälp av politiker vid voteringar varken i Stockholm eller Bryssel.

Å andra sidan måste vi prata om vilka visioner vi har och vad vi vill. Det är klart att EU med 30 medlemsländer kommer att se helt annorlunda ut än det gör i dag. Även om målet – frihet, fred och välfärd – är detsamma, måste EU – medlet – anpassas för dessa nya förut-

sättningar. Det ställer krav på vad man ska göra gemensamt och lika viktigt på hur man gör det.

Det är lätt att motivera att EU ska göra olika saker. De paragrafer i traktaten som reglerar institutionernas kompetensområden kan ganska enkelt tolkas till att gynna specifika syften eftersom texterna är luddigt skrivna i syfte att betyda allt för alla. En del politiker hävdar att "Europas medborgare kräver" det ena eller det andra och att vi därför bör agera gemensamt. Andra lägger förslag till gemensamma politiska åtgärder både i namn av regional sammanhållning och subsidiaritet.

Närhetsprincipen tolkas lite hur som helst.

När närhetsprincipen skrevs in i Maastrichtfördraget var motiven många. Dels kunde subsidiariteten rädda unionen från att bli politisk allt för snabbt genom att hänvisa politiska beslut till andra nivåer. Dels kunde subsidiariteten användas för att ge mer ansvar till EU genom att peka på att vissa saker faktiskt görs bäst på EU nivå.

Att tolka subsidiaritetsprincipen till sin egen fördel är alltså ett tacksamt företag. Detta skapar både möjligheter och problem. Det ger möjligheten att hela tiden ifrågasätta vad EU gör mot bakgrund av denna princip. Det ger problem eftersom man aktivt måste bevaka att den efterlevs eftersom den lämnar så mycket öppet.

Men subsidiaritetens egentliga mening är att beslut skall fattas där det är lämpligt. Det kan fattas av EU, nationella eller lokala myndigheter, eller rent av utav människor själva. Debatten om närhetsprincipen ger oss således möjlighet till en allmänpolitisk debatt som inte är levande i Sverige i dag. En debatt där vi inte bara ifrågasätter om besluten skall fattas på europanivå, utan också om det är lämpligt att de fattas av politiker på nationell nivå som i dag.

Ett slarvigt användande av subsidiariteten får nämligen konsekvenser för demokratin. Ett demokratiskt EU behöver vara litet för att vara överskådligt och effektivt. Verksamheten måste renodlas och fokus sättas på huvuduppgifterna annars kan inte EU leverera önskade resultat. För att ett politikområde skall höra till EU:s core business måste det kunna göras bättre på EU nivå än någon annan stans.

TYDLIG ROLLFÖRDELNING ETT MÅSTE

I ett överskådligt EU skulle legitimiteten öka. När människor kan se och förstå vad EU är skulle de inte bli besvikna över att EU inte kan leverera sådant som det inte är lämpat att göra och där fördelarna av gemensamt agerande är starkt begränsade eller saknas helt.

För att väl hantera sina huvuduppgifter och skydda sig från att nationella eller andra särintressen hemfaller

Östutvidgningen kan bli EU:s räddning eftersom den kan tvinga fram nödvändiga reformer.

åt opportunistiskt och kortsiktigt agerande behövs starka institutioner och en tydlig roll- och kompetens fördelning.

Ett exempel på detta är den inre marknaden som är under ständigt hot om återreglering. Den måste återöveras varje dag. Nya hinder slipper vi bara om vi ständigt är vaksamma och samtidigt har lämpliga institutioner och regler som skyddar för hastiga förändringar, i synnerhet vid politisk konvergens. Samma sak gäller om vi vill kunna lösa andra gränsöverskridande frågor som miljöförstöring, fri rörlighet för människor och organiserad brottslighet.

Starka gemensamma institutioner behövs för att trots dessa nationella särintressen och fungera som en stabiliserande faktor över tiden. Institutionerna måste kunna garantera tillräckligt skydd för politiska minoriteter vilket är särskilt viktigt vid politisk konvergens i ministerrådet för att förhindra drastiskt kortsiktigt agerande. Det finns för lite tröghet i systemet i dag.

Det är i allas intresse, oavsett om man är regleringsivrare eller ej, att ha starka institutioner med renodlade uppgifter och kompetensområden. Det är i allas intresse att unionen inte kan ta förhastade beslut motiverade av ett opportunistiskt och kortsiktigt tänkande, oavsett vilken politisk majoritet som råder.

Flexibel integration som många just nu talar sig varma för är också problematisk. Att vilja ha flexibel integration visar bara på att man inte förmår skilja på vad som dels är lämpligt för den politiska sfären över huvud taget och för den europeiska nivån i synnerhet. Antingen låter man bli att bestämma gemensamt om ytterligare politikområden eller så måste det man vill göra vara både tydligt avgränsat och samtidigt genomförbart.

Att öka det mellanstatliga samarbetet och bygga ut de redan komplicerade och ofta duplicerande rådsfunktionerna gör inte heller samarbetet mer överskådligt. Historiskt har neutraliserande åtgärder, i form av nya funktioner i rådssekretariatet, tagits av medlemsländerna varje gång man av sagt sig makt till kommissionen. De senaste fördragsändringarna visar på trenden att ge det mellanstatliga rådet mer att göra och inga nya befogenheter till kommissionen.

Så om vi vill ha ett handlingsförlamat, oöverskådligt och odemokratiskt EU utan legitimitet skall vi fortsätta att:

- undvika en djup diskussion om vilket EU vi vill ha.
- låtsas som att EU inte redan från första början var en politisk viljeyttring.

- se till att samarbetet på europainivån inte får göra det som det är bäst lämpat för.
- se till att alla politikområden sätts på den europeiska dagordningen för diskussion och beslut.
- låtsas att EMU inte handlar om politik.
- hyckla om östutvidgningen genom att lova runt och sen underlåta att göra den möjlig.

Hittills har kostnaderna för en kollaps av europasamarbetet varit för höga. Kompromiss har lagts till kompromiss. Nattmanglingar har slutat i komplexa överenskommelser som de flesta trots allt kunnat leva med. Och nya bokstavskombinationer för nya organ och politiska påhitt har rörts ner i den aldrig sinande bokstavssoppa av organisationer och politikområden. Någon plan för hur det skulle se ut har däremot aldrig funnits. Målet har dock alltid varit tydligt – aldrig mera skall vi i Europa upprepa historiens misstag. Allt har varit i syfte att garantera frihet, fred och välstånd och att än en gång befästa demokratin i Europa. Under drygt femtio år har detta experiment varit så framgångsrikt och blivit så populärt att länder står på kö för att vara med.

Men en dag kommer kostnaderna för att hålla ihop denna vidlyftiga apparat att vara högre än vinsterna av att fortsätta. När allt för många politikområden lyfts upp på den europeiska dagordningen och allt för många löften avgivits kommer systemet att kollapsa under tyngden av icke infriade förväntningar.

Denna utveckling kan komma att avskräcka demokratierna i Central- och Östeuropa från att ens vilja vara med i något som bygger så mycket på en gammal centraliserande logik. Dessa länder, som är på god väg att i många avseenden springa förbi Västeuropa med tanke på ekonomisk tillväxt, datortäthet, skattetryck osv., kommer inte vilja inlemma sig i så gammeldags system.

Östutvidgningen kan bli EU:s räddning eftersom den kan tvinga fram nödvändiga reformer. Men östutvidgningen kan naturligtvis också bli början till slutet om vi inte anpassar formerna för samarbetet i tid utan fortsätter kväva en positiv utveckling genom otympliga system som exempelvis den gemensamma jordbrukspolitiken och en protektionistisk handelspolitik.

Det vore olyckligt om frihet, fred och välstånd i nästan hela Europa bara skulle bli en blip i historien. Europasamarbetet är precis som alla demokratiska processer lätt förgånget om det inte försvaras varje dag.

Maria Pålsson (mariap@timbro.se) är marknadschef på Timbro. Hon har varit assistent i Europaparlamentet i två år.

Ett demokratiskt EU behöver vara litet för att vara överskådligt och effektivt.